

„beavatkozásairól” számol be, amelyeket a könynyebb megérthetőség kedvéért tett. Ezek legfontosabbika, hogy a forrás szövegét mai helyesírással írta át, de meghagyta a régies kifejezéseket, az ismétlődő latin szövegeket elhagyta stb.

A nyolcadik fejezetnek (*Latin nyelvű szövegrészletek magyar fordításai*) kettős tartalma van, habár a cím ezt nem jelzi. A fejezet első felét a tanúk névsora teszi ki. A nevek mellett feltünteti az összes személyi adatot, amelyeket az illetőről a kutató a dokumentumokból meg tudott állapítani (a tanúságtevő kora, lakóhelye, családi állapota, családi hozzátartozóinak neve stb.). Lévén, hogy igen fontos adatsorról van szó, talán célszerű lett volna, ha a könyv fejezetcímeiben is történt volna utalás erre a nagy gonddal összeállított névsorra. A fejezet második felében a latin szövegrészek fordításait találjuk ezek előfordulási sorrendjét követve.

Az utolsó fejezetek a szakirodalmat, valamint magukat a vallomásszövegeket és a tanúvallomást tevőkhöz intézett kérdéssort tartalmazzák.

A jegyzőkönyvelemzés végén Bárth János kifejezi személyes véleményét is, amelynek határozott vallásos felhangja is van. Eszerint azokat a személyeket, akik betegségükből való felépülésüket Szűz Mária segítőkészségének tudják be, tulajdonképpen a saját hitük gyógyította meg.

Bárth Jánosnak ez a könyve, bár nem túl terjedelmes munka, a csíksomlyói búcsú alakulástörténetére vonatkozóan igen fontos forráselemzés. Az 1784-es püspöki vizsgálat eredménye alapvető módon határozta meg azokat a csodás történeteket, amelyek a csíksomlyói kegyszoborral kapcsolatosan az utóbbi kétszáz esztendőben forgalomba kerültek a hivatalos és a népi vallásgyakorlat keretében. Ezért az eredeti forrás szakszerű forráselemzés kíséretében való közzététele régóta időszerű tudományos feladat volt, amit Bárth Jánosnak sikerült elvégeznie.

Bálint Ildikó

Egy havasi tanyaközösség vallási néprajzi monográfiája

Bárth János: Jézus dicsértessék! A székelyvassági hegyi tanyak népének vallási hagyományai. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, Kecskemét 2006. 366 lap

Bárth János a *Jézus dicsértessék!* című, 2006-ban megjelent könyvében a Görgényi-havasok déli nyúlványain fekvő, Székelyudvarhely vonzáskörzetéhez tartozó székelyvassági hegyi tanyak vallásos népéletének bemutatására vállalkozik monografikus igényrel, a vallásosság minden területét felölelve.

A monografikus igényű feldolgozás idejétmúlt megközelítési lehetőségnek tűnik az etnológiában is, de Bárth János könyve mégis hiánypótló munka, hiszen a magyar szaktudományban mindeddig nagyon kevés olyan mű jelent meg, amely egy-egy kistáj vagy faluközösség vallásos életét mutatná be ilyen mélységig. Az ilyen típusú megközelítések előzményeit röviden számba vehetjük: Kardos László *Egyház és vallásos élet egy mai faluban* című munkájában (1969) Bakonycsernye

evangélikus egyházi és szabadegyházi közösségeit mutatta be szociológiai eszközökkel, Bartha Elek *A hitélet néprajzi vizsgálata egy zempléni faluban* című könyvében (1980) a görög katolikus Komlóskát vizsgálta, Madar Ilona *A Sóvidék vallásosságáról* című munkájában (1998) egy többségében reformátusok által lakott székelyföldi kistáj, a Sóvárad, Szováta, Parajd, Alsó- és Felsősfalva, Korond és Atyha falvakból álló Sóvidék népének vallásosságáról írt. Bárth János klasszikus módszerekkel megírt, a székelyvassági tanyak vallásos életéről szóló monográfiája egyszersmind útmutató mű a jövőre nézve is, hiszen azt bizonyítja, hogy kellő rátermettséggel, felkészültséggel, szaktudással és kitartással a 21. században is lehet monográfiát írni, akár a vallási néprajz témakörében is.

Bárh János szerteágazó kutatási területei között (településnéprajz, történeti néprajz, társadalomnéprajz, népesedéstörténet, agrártörténet, életmódtörténet) az évek során a vallási néprajz egyre hangsúlyosabb helyre került. Ilyen irányú kutatásait előbb a Duna–Tisza közén (Kalocsai Sárköz, Kiskunság, Bácska), majd a Székelyföldön (Udvarhelyszék, Csíkszék) végezte. A szakma már első, fiatalon közölt vallási néprajzi tanulmányait (*A kalocsai búcsúsók egy laikus szokásáról* – 1974, *Az illancsi tanyaké népének hajósi búcsújárása* – 1980) is nagy elismeréssel fogadta, így 1990-ben már mint a téma egyik kiváló szakértője írhatta meg a Magyar Néprajz VII. kötetének *A katolikus magyarság vallásos életének néprajza* című fejezetét. Kutatásaiban mindig külön figyelmet fordított a határon túli magyarság vallásos életének vizsgálatára is, kutatásai mindenekelőtt a csíksomlyói búcsújáráshoz kapcsolódtak (*Adalékok a jugoszláviai magyarság búcsújáró hagyományainak ismeretéhez* – 1990; *A vigasztaló Napbaöltözött Asszony* – 2000). A 2004-ben megjelent, az *Úz-völgyi magyarok* településnéprajzáról és népesedéstörténetéről szóló könyvében már külön fejezetben foglalkozott a vallási önszerveződéssel.

Székelyvárságon kutatásait 1991-től végezte, és a helyhez köthetően jelent meg a *Havasalja havasa* (1998) című 576 oldalas tanulmánykötet, melyben Bárh János a hegyi tanyaké településnéprajzáról írt. Ezt követően 1999-től 2006-ig több mint öt hetet töltött vallási néprajzi terepmunkával és levéltári forrásfeltárással.

A monográfia szerzői koncepciója jól követhető, a logikusan felépített mű minden vonatkozásában világos. A könyv első nagy fejezete (*Varság, a havasi székely tanyaközösség*) egy nagyon alapos településtörténeti rajzzal indít, ami szinte elengedhetetlen egy újonnan keletkezett település esetében. A szerző maga is nagyon fontosnak tartja kiemelni, hogy Székelyvárság története különbözik a székelyföldi helységek többségének történetétől, hiszen nem középkori faluként jött létre, hanem Oroszhegy község havasainak szórványtelepeiből szerveződött önálló tanyaközösséggé 1907-ben. Ez a tény alapvetően

meghatározza vallási életét is. Itt olvashatunk részletesen az egyházi önállósodásról is.

A második nagy fejezetben (*Egyén és közösség a varsági hegyi tanyaké társadalmában*) az olvasó részletes társadalomnéprajzi leírást kap. A harmadik fejezet (*A mindennapi vallásosság*) kulcsfontosságú része a könyvnek. Fontosnak és jelzésértékűnek tartom, hogy a kezdeti kutatásoktól eltérően Bárh János ennyi figyelmet szentel a mindennapi életet átszövő vallásosság bemutatására. A vallási élet bemutatása tulajdonképpen ezzel kezdődik, nem pedig az ünnepek vagy jeles napok szokásainak ismertetésével. Ezáltal is érezhető, hogy a vallás gyakorlása mennyire élő még ma is a székelyvársági tanyavilágban, és hogy az élet minden területét átszövi. A negyedik fejezetben (*Kultusz és közösségi hagyomány*) a templomról mint közösségi kultuszhelyről részletes elemzést olvashatunk (építésén, berendezésén, takarításán keresztül díszítéséig és az ülérendig). Bárh János közli a harangok feliratait is, majd rövidebben szól a szabadtéri út menti keresztokról, temetőkről; a csodákkal felruházott forrásokról. Ebben a fejezetben kapnak helyet a kultusz irányítóit, segítőit, szervezeteit, intézményeit bemutató alfejezetek. Itt olvashatunk a varsági egyházszervezet létrejöttéről, a keperől, a helyi egyház birtokairól. A szerző felsorolja az 1902–2001 közötti papokat, de életrajzaikból csak azokat az eseményeket mutatja be, amelyek fontosak lehettek a varsági nép vallásos életének alakulása szempontjából. Részletesen ír a kántortanító, a kántor, a harangozó szerepéről és feladatairól. A fejezet továbbá tárgyalja a ministránsok, az egyháztanács, a megyebíró, a keresztvezetők, énekvezetők és rózsafüzér társulatok szerepét is. A kultusz közösségi alkalmi közül a misét, a körmenetet, a vecsernyét, a népmisziót, valamint a szentbúcsút tárgyalja. Az ötödik fejezet (*Az emberi élet fordulójának vallási vonatkozásai*) hitelesen végigvezeti az olvasót a születéstől a halálig tartó szokások körén. A hatodik fejezetben jutunk el az egyházi év ünnepeihez és az esztendő jeles napjaihoz (*Az egyházi év ünnepei, az esztendő jeles napjai*), ahol először az állandó időpontú ünnepeket, majd a

változó időpontú ünnepeket mutatja be. A hetedik fejezetben (*Hagyomány és költészet*) 1991 és 2006 között gyűjtött énekeket, köszöntőket, imákat tesz közzé, az olvasó tehát egy kis ízelítőt kap a varsági nép szöveges és zenei folklórából.

A mű egyik erőssége, hogy széles körből több forrást használ. A monográfia írott forrásai a következők: ima- és énekeskönyvek, keresztlői anyakönyvek, plébániai levéltár, esperesi levéltár, gyulafehérvári levéltár, végrendeletek, adásvételi szerződések, hirdetmények, népi írásbeliség termékei. A történeti „száraz” forrásokat egészítik ki a szerző saját gyűjtéséből származó információk. A varsági nép emlékezete által hozza hozzánk közelebb a témát, az elmúlt 15 év megfigyelései és interjúi teszik hitelesebbé a könyvet. A szakmunka nyelvezete érthető és világos, így a monográfia nemcsak a szaktudomány számára olvasható, hanem az érdeklődő nagyközönség is haszonnal forgathatja.

A könyv rendkívül olvasóbarát. A mű végén található szójegyzék a könyv témájához kapcsolódó varsági székely tájszavakat, régies kifejezéseket és a közismerttől eltérő jelentésű köznyelvi szavakat tartalmazza, így rögtön értelmezhetővé válnak az esetleg nem ismert kifejezések. Ezenkívül sok ábra teszi szemléletesebbé és elképzelhetőbbé az olvasottakat (pl. a völgegy, a menyasszony és násznép jellemző tartózkodási helye a lakodalom napján, csoportos mozgás a lakodalom napján, ülésrend a varsági templomban stb.). Táblázatban összegzi, a keresztyermek és a keresztszülő kötelességeit életrészek szerinti. A könyvet színesítik és mintegy a gyűjtést legitimizálják az egyes fénymásolt dokumentumok közzétételei (harangozóval kötött szerződés, keresztszülő énekesfüzetének részlete, megyebíró énekes füzetének részlete). Az eligazodást térképek is segítik. A könyv végén található 23 fekete-fehér kép egy-egy vallási mozzanatot, életképet hivatott felvillantani. A képek általában ünnepi alkalmakról készültek, de látható közöttük egy meszelt kereszt az istálló ajtaján vagy régi sírkeresztek is. A könyv román és német nyelvű összefoglalót és tartalommutatót is tartalmaz.

A mű esetleg támadható pontjai tulajdonképpen mind műfaji jellegéből adódnak. A monografikus ígérennyel fellépő kutató számos olyan elméleti és módszertani problémával találja szemben magát, amelyekkel megküzdeni sokszor szinte lehetetlen épp az önmaga által választott kutatási szempontok miatt. Keszeg Vilmos a monografikus műfaj kapcsán megjegyzi, hogy maga a műfaj azt várna el a kutatótól, hogy „a gyűjtő a kultúra állandóságáról, változatlanágáról beszéljen”, és olyan összefoglalást készítsen, amellyel a „hagyományos” társadalom azonosulni tudott volna (*Aranyosság népköltészet*. Marosvásárhely 2007. 7.). A diakrón szemlélet érvényesítése ilyen esetekben azonban mindig problémás, hiszen felmerül az a kérdés, hogy történetiségében melyik Székelyvarságot mutassa be a szerző. Összességében így kissé elentmondásosan azt láthatjuk, hogy a szentbúcsúra járásnál Bárh János az 1944-es eseményeket elemzi részletesen, a lakodalomnál az 1950 előtti állapotokat írja le, a temetésnél a 2003 előtti szokásokat, a köszönéseket pedig a 20. század közepéig vizsgálja. A monográfia szerzője azonban ezeket a problémákat egyáltalán nem rejti véka alá, sőt sokszor külön alfejezetekben szól saját kutatás-módszertani dilemmáiról, amivel megkönnyíti mind az olvasó, mind az értelmező helyzetét, egyszersmind saját döntéseit is kifejtve, megindokolva.

Egy másik probléma, hogy egyik-másik népszokás (például a lakodalom) profán elemeiből mennyit mutasson be a szerző egy vallási témájú könyvben. A szerzői utószóából kiderül, hogy a munka során ezt a problémát úgy próbálta megoldani, hogy a könyvben a szokáscelemek és szokáshagyományok vallási vonatkozásai kerüljenek minél inkább előtérbe. A hetedik fejezetben közölt szövegek is kérdésesek. A 71 szöveget műfaji csoportosításban, kontextusukból teljesen kiemelve olvashatjuk a mű végén, csak néha található egy-két jegyzet arra vonatkozóan, hogy mikor énekelték vagy hogy kitől tanulták ezeket a folklóralkotásokat. Mivel a könyv a vallásos élet egészéről szól, nem lehet jelen benne a társadalmi tagoltságból és generációs különbségekből adódó

differenciáltság bemutatása. Csak néhány megjegyzésből derül ki, hogy ennek a szempontnak a felvétele nyomán a vallásosságról kialakult kép tagoltabb lenne, és hogy ezzel külön tanulmányban lenne érdemes foglalkozni.

Bárh János monografikus műve az említett módszertani és elméleti dilemmák ellenére a maga

teljességében és mélységében tárja elénk egy közösség élő vallásos életét. A szerző a néprajztudomány szempontjait tiszteletben tartva, de a szélesebb közönségnek is élvezhető, olvasmányos stílusban írta meg munkáját, ami minden kétséget kizáróan példaértékű és követendő.

Ilyefalvi Emese

A populáris írás kontextusai

*András Erzs Erdői: Kedvemre való, hogy meséljek. A szövegeket válogatta, gondozta, az utószót írta
Ambros Judit. Mentor, Marosvásárhely 2008. 394 lap + 37 fotó- és DVD-melléklet*

*Berekméri István Andrásé: Minden poklokon keresztül. Sajtó alá rendezte és a kísérő tanulmányt írta
Vajda András. Mentor, Marosvásárhely 2008. 148 lap + térkép-, fotó- és DVD-melléklet.*

Egy kutatás akkor illeszkedik tudományos paradigmába, ha jól körülhatárolt kutatási témát és területet tud megnevezni, s ha adekvát kutatási módszerekkel rendelkezik. Ezt tette az európai etnológia, amikor a 19. század közepén az anoním, kollektív és tradicionális jellegű esztétikai produktumok motívumainak, szerkezetének, tipológiájának, terjedésének vizsgálatára rendezkedett be. Ezt a szemléletet alapvetően átstrukturálta a *budapesti iskolának* nevezett egyéniségkutatás.

Az 1990-ben Kolozsvárt újraindult etnológiai képzés kísérletet tett az etnológia tudományos státusának visszaállítására, folytonosságának biztosítására. E képzés műhelyeiben több tudományos paradigma érvényesítésére történt kísérlet. Egyik ilyen paradigma a mindennapi élet vizsgálata. Ez a paradigma a kultúrát a használók világába vezeti vissza, és történelmszerűen hangsúlyozza. Ebben a paradigmában új források tűnnek fel (személyes dokumentumok), megváltozik a kultúra és a társadalom abordálásának léptéke (mikrotörténet, egyénközpontúság, funkció, a személyes bevonódás), a tények viszonya láthatóvá válik (narrativitás, kontextusok).

A másik paradigma az írásnak a populáris írásbeliség tudományos, adekvát módszerekkel való vizsgálata. A magyar tudománytörténetben az írás

módszeres kutatását Hajnal István kezdeményezte az 1920–1940-es években. Hipotézisében benne voltak a kutatás későbbi fél évszázadának következtetései. Az írás „a társadalmat törvényszerű alapelvekkel rendezheti át, az elmosódó különbségekből ridegebb rétegződést, sztatikus rendet teremthet” ((Hajnal István: *Írásbeliség, intellektuális réteg és európai fejlődés*. Különnyomat a *Károlyi Árpád Emlékkönyvből*. Sárkány Nyomda Rt., Bp. 1933. 183–214. 187.). Majd explicitebben újrafogalmazta a gondolatot: „Igazi, alapvető munkáját a reális életben végzi az írás, mobilizál földtulajdont, vagyont, jogot, társadalmat, nem irodalmi úton, hanem köznap apró tömegmunkával” (Hajnal I. 1933. 189.). Az írás rendre az írástörténészek, a történeti antropológia, az egyháztörténelem érdeklődésének horizontjába került. Mára már nyilvánvalóvá vált, hogy az írás – elsődleges kontextusától, az elitkultúrától eltávolodva – beépült a mindennapokba, változatos funkciókat öltve magára. Egyaránt szolgálta a jogszersőségnek az interperszonális kapcsolatokban való meghonosítását, az együttélés kereteinek megteremtését, új kapcsolattartási forma, az élettér megteremtését és artikulálását, a személyes életvezetési technikákat, a tudás új architektúráját, az önreprezentáció és önkifejezés eszköze volt, emlékezőtechnika, s az